

**Yugoslav Lawyers
Committee for Human Rights
Bureau for Conscientious
Objection**

**Dr Stevan Lilić
Biljana Kovačević-Vučo**

**CONSCIENTIOUS
OBJECTION
Second edition**

Published by

*The Yugoslav Lawyers
Committee for Human Rights*
Krunska 22, 11000 Belgrade
Tel: +38111-324-45-40
Fax: +381-11-33-44-235
E-mail: yulaw@eunet.yu
www.yucom.org.yu

For the Publisher

Biljana Kovačević-Vučo

Editorial board

Biljana Kovačević-Vučo
Dušan Ignjatović
Dr Stevan Lilić (Editor)

Printed by: *Dosije*, 1000 copies

Proofs

S. Živanov
I. Popović

© *Yugoslav Lawyers
Committee for Human Rights*

**Jugoslovenski komitet
pravnika za ljudska prava
Biro za prigovor
savesti**

**Dr Stevan Lilić
Biljana Kovačević-Vučo**

**PRIGOVOR
SAVESTI
Drugo izdanje**

Izdavač

*Jugoslovenski komitet pravnika
za ljudska prava*
Krunska 22, 11000 Beograd
Tel: +381-11-324-45-40
Fax: +381-11-33-44-235
E-mail: yulaw@eunet.yu
www.yucom.org.yu

Za izdavača

Biljana Kovačević-Vučo

Uređivački odbor

Biljana Kovačević-Vučo
Dušan Ignjatović
Dr Stevan Lilić (urednik)

Štampa: *Dosije*, tiraž 1000

Lektor

S. Živanov
I. Popović

© *Jugoslovenski komitet
pravnika za ljudska prava*

jugoslovenski komitet
pravnik za ljudska prava
biro za prigovor savesti

Dr Stevan Lilić
Biljana Kovačević-Vučo

prigovor savesti

– drugo izdanje –

Beograd
2001

SADRŽAJ

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU	13
--------------------------------	----

DEO I

PRIGOVOR SAVESTI KAO FUNDAMENTALNO LJUDSKO PRAVO

I. PRIGOVOR SAVESTI KAO LJUDSKO PRAVO	19
II. PRIGOVOR SAVESTI U JUGOSLAVIJI	22
III. PRIGOVOR SAVESTI U DRUGIM ZEMLJAMA	32
IV. PERSPEKTIVE OSTVARIVANJA PRIGOVORA SAVESTI U JUGOSLAVIJI.	77

DEO II

PRIGOVOR SAVESTI: KAMPANJA I AKTIVNOSTI

I. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE	81
a) War Resister's International (WRI).....	81
b) Amnesty International (AI).....	82
c) European Bureau for Conscientious Objection (EBCO)	83
II. JUGOSLOVENSKE NEVLADINE ORGANIZACIJE.....	86
a) Jugoslovenski biro za prigovor savesti (YUBCO)	86
b) Žene u crnom	88

III. PRIGOVOR SAVESTI – DVA SUDSKA SLUČAJA	89
a) Slučaj br. 1 (P. Božić).....	89
b) Slučaj br. 2 (G. Žižić)	96
IV. MEĐUNARODNI SEMINAR „PRIGOVOR SAVESTI U JUGOSLAVIJI I INOSTRANSTVU” (YUBCO, BEOGRAD, juni 1998).....	99
V. MEĐUNARODNA AKTIVNOST YUCOM-a I YUBCO-a	109
a) Međunarodni skup „Prigovarači savesti za vreme rata” (Linc, Austrija, maj 1997)	109
b) Međunarodni seminar „Prigovor savesti u Evropi” (Budimpešta, Mađarska, februar 1998).....	110
c) Mirovni kongres (Osnabrik, Nemačka, maj 1998)	111
d) Međunarodni seminar „Prigovarači savesti i dezerteri u Jugoslaviji – doprinos protiv nasilja na Kosovu” (Brisel, Belgija, decembar 1998)	112

DEO III

MEĐUNARODNI DOKUMENTI I JUGOSLOVENSKO ZAKONODAVSTVO O PRIGOVORU SAVESTI

I. MEĐUNARODNI DOKUMENTI.....	117
A. UJEDINJENE NACIJE	117
1) KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA Rezolucija E/4/1993/L.107, mart 1993: Uloga omladine u unapređenju i zaštiti ljudskih prava, uključujući i pitanje prigovora savesti i služenje vojnog roka	117

2) UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA (1948) –	
Član 18	119
3) MEĐUNARODNI PAKT O GRAĐANSKIM I POLITIČKIM PRAVIMA (1966) –	
Član 18	119
B. SAVET EVROPE	120
1) EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI PRAVA ČOVEKA I OSNOVNIH SLOBODA (1950) – Član 9	120
2) PARLAMENTARNA SKUPŠTINA SAVETA EVROPE	120
a) Rezolucija 337 (1967) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope	120
b) Preporuka 478 (1967) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o pravu na prigovor savesti	122
c) Preporuka broj 816 (1977) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o pravu na prigovor savesti vojnoj službi	122
d) Rezolucija broj 1042 (1994) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o deztererima i licima koja se nisu odazvala vojnom pozivu iz republika bivše Jugoslavije... ..	125
3) KOMITET MINISTARA SAVETA EVROPE	126
a) Preporuka broj R (87)8 Komiteta ministara Saveta Evrope o prigovoru savesti	126
C. ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU BEZBEDNOST I SARADNJU.....	128
Završni akt Konferencije u Kopenhagenu	128

II. JUGOSLOVENSKO ZAKONODAVSTVO	129
A. USTAV SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (Službeni list SRJ, br. 1/92) – Član 137.	129
B. ZAKON O VOJSCI JUGOSLAVIJE (Službeni list SRJ, br. 43/94): članovi 296–300	129
C. ZAKON O NASLEĐIVANJU SRBIJE (Službeni glasnik RS, br. 46/95): članovi 4–5	131
D. DVE ODLUKE USTAVNOG SUDA JUGOSLAVIJE	132
III. DODATAK: VOJNA OBAVEZAI PRIGOVOR SAVESTI U ZEMLJAMA BIVŠE SFRJ <i>TABELARNI PRIKAZ</i> <i>ZAKONODAVSTVA I PRAKSE</i>	139

DEO IV

ZAKONODAVNA INICIJATIVA ZA IZMENU
ZAKONA O VOJSCI JUGOSLAVIJE (SLUŽBENI
LIST SR JUGOSLAVIJE, BR. 43/94) KOJA SE
ODNOSI NA DUŽINU VOJNOG ROKA I PRAVO
NA PRIGOVOR SAVESTI

I. NOTA BENE.	143
II. KAMPANJA ZA IZMENU ZAKONA O VOJSCI JUGOSLAVIJE – HRONOLOŠKI PREGLED AKTIVNOSTI	146
III. IZVEŠTAJI SA POJEDINIH TRIBINA I NASTUPA NA ELEKTRONSKIM MEDIJIMA.	154
IV. PREDLOG ZAKONA O IZMENAMA ZAKONA O VOJSCI JUGOSLAVIJE	165

CONTENTS

FOREWORD TO THE SECOND EDITION.....	15
-------------------------------------	----

PART ONE

CONSCIENTIOUS OBJECTION AS A FUNDAMENTAL HUMAN RIGHT

I. CONSCIENTIOUS OBJECTION AS A HUMAN RIGHT.....	19
II. CONSCIENTIOUS OBJECTION IN YUGOSLAVIA.....	22
III. CONSCIENTIOUS OBJECTION IN OTHER COUNTRIES.....	32
IV. PERSPECTIVES ON THE EFFICIENT IMPLEMENTATION OF CONSCIENTIOUS OBJECTION IN YUGOSLAVIA.....	77

PART TWO

CONSCIENTIOUS OBJECTION: CAMPAIGN AND ACTIVITIES

I. INTERNATIONAL ORGANIZATIONS.....	81
a) War Resister's International (WRI).....	81
b) Amnesty International (AI).....	82
c) European Bureau for Conscientious Objection (EBCO).....	83
II. YUGOSLAV NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS.....	86
a) Yugoslav Bureau For Conscientious Objection (YUBCO).....	86
b) Women in Black.....	88

III. CONSCIENTIOUS OBJECTION:	
TWO COURT CASES	89
a) Case No. 1 (P. Božić)	89
b) Case No. 2 (G. Žižić)	96
IV. INTERNATIONAL SEMINAR	
“CONSCIENTIOUS OBJECTION IN	
YUGOSLAVIA AND EXPERIENCE FROM	
OTHER COUNTRIES” (YUBCO, Belgrade,	
June 1998)	99
V. INTERNATIONAL ACTIVITY OF YUCOM	
AND YUBCO	109
a) International Meeting “Conscientious	
Objectors in Times of War”	
(Linz, Austria, May 1997)	109
b) International Seminar “Conscientious	
Objection in Europe”	
(Budapest, Hungary, February, 1998)	110
c) Peace Congress	
(Osnabrück, Germany, May 1998)	111
d) International seminar “Conscientious	
Objectors and Deserters in Yugoslavia –	
A Contribution Against Violence in Kosovo”	
(Brussels, Belgium, December 1998)	112

PART THREE

INTERNATIONAL DOCUMENTS AND NATIONAL LEGISLATION ON CONSCIENTIOUS OBJECTION

I. INTERNATIONAL DOCUMENTS	117
A. UNITED NATIONS	117
1) COMMISSION ON HUMAN RIGHTS	
Resolution E/4/1993/L.107 of March 1993:	
The Role of Youth in The Promotion and	
Protection of Human Rights, Including the	

Question of Conscientious Objection to Military Service.	117
2) UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS (1948) – Article 18..	119
3) INTERNATIONAL COVENANT ON POLITICAL AND CIVIL RIGHTS (1966) – Article 18.	119
B. COUNCIL OF EUROPE.	120
1) EUROPEAN CONVENTION ON THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND BASIC FREEDOMS (1950) – Article 9.	120
2) PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE	120
a) Resolution No. 337 on The Right of Conscientious Objection (1967).	120
b) Recommendation No. 478 on The Right of Conscientious Objection (1967)	122
c) Recommendation No. 816 on The Right of Conscientious Objection to Military Service (1977).	122
d) Resolution No. 1042 on Deserters and Draft Resisters from The Republics of the Former Yugoslavia (1994).	125
3) COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COUNCIL OF EUROPE	126
a) Recommendation No. R (87)8 on Conscientious Objection.	126
C. CONFERENCE ON SECURITY AND COOPERATION IN EUROPE (C.S.C.E.)..	128
Final Act Conference of the C.S.C.E. (Copenhagen, 1990)	128

II. YUGOSLAV LEGISLATION	129
A. CONSTITUTION OF THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA (Official Gazette of FRY, No. 1/92) – Article 137. .	129
B. YUGOSLAV ARMY LAW (Official Gazette of FRY, No. 43/94) – Articles 296–300.	129
C. INHERITANCE LAW OF SERBIA (Official Gazette of RS, No. 46/95) – Articles 4–5.	131
D. TWO DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF YUGOSLAVIA.....	132
III. ANNEX: MILITARY SERVICE AND CONSCIENTIOUS OBJECTION IN THE REPUBLICS OF FORMER YUGOSLAVIA (TABLE)	139

PART FOUR

CITIZENS LEGISLATIVE INITIATIVE TO
AMEND THE YUGOSLAV ARMY (Official
Gazette of FRY, no. 43/94) REGARDING THE
DURATION OF THE MILITARY SERVICE
AND THE RIGHT TO CONCIENTIOUS
OBJECTION

I. NOTA BENE.....	143
I. CAMPAIGN TO AMEND THE YUGOSLAV ARMY LAW – CHONOLOGICAL OVERVIEW OF ACTIVITIES.....	146
II. REPORTS ON PUBLIC PROMOTION MEETINGS AND ELECTRONIC MEDIA COVERAGE	154
III. AMENDMENT THE YUGOSLAV ARMY LAW (DRAFT).....	165

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Pad režima Slobodana Miloševića nakon septembar-skih izbora i događaji od 5. oktobra 2000. godine, otvorili su novo, demokratsko poglavlje u razvoju našeg društva.

U promjenjenim okolnostima i demokratskom okruženju, Vojska Jugoslavije, kao jedna od centralnih institucija sistema, trebalo bi da ima potpuno novu ulogu, koja se zasniva na strategiji mirnog rešavanja kriza u kome vojska i oružana sila prestaju biti faktor nestabilnosti i sukoba i postaju faktor mira i stabilnosti u zemlji i okruženju.

Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava, nastavljajući svoje višegodišnje aktivnosti na planu faktičkog priznavanja prigovora savesti kao osnovnog ljudskog prava, sredinom novembra 2000. godine intenzivirao je *Kampanju za priznavanje prava na prigovor savesti i skraćenje vojnog roka*. U okviru ove Kampanje, ekspertski tim YUCOM-a izradio je, već sredinom decembra 2000. godine *Inicijativu za izmenu Zakona o Vojsci Jugoslavije koja se odnosi na dužinu trajanja vojnog roka i priznavanje prava na prigovor savesti*. Kampanja je nastavljena i u 2001. godini, održavanjem tribina u više gradova Srbije, ostvarivanjem kontakata sa predstavnicima Vojske Jugoslavije, političkim strankama i relevantnim međunarodnim i evropskim organizacijama, kao i akcijom prikupljanja potpisa za Inicijativu YUCOM-a. Ovoj inicijativi su se pridružile mnoge nevladine organizacije, udruženja građana, kao i sami građani.

Inicijativu Komiteta za izmenu Zakona o Vojsci Jugoslavije podržalo je svojim potpisima, do sredine maja 2001. godine, više od 30.000 birača, čime je ispunjen

Ustavom SRJ utvrđen uslov da se ova Inicijativa, formalno-pravno uobličena u zvanični **Predlog zakona za izmenu Zakona o Vojsci Jugoslavije**, neposredno dostavi Saveznoj skupštini, na sam Svetski dan prigovarača savesti – 15. maja 2001. godine.

Aktivnosti Jugoslovenskog komiteta pravnika za ljudska prava, posebno *Kampanja za priznavanje prava na prigovor savesti i skraćenje vojnog roka*, dovele su do potrebe da se prvo izdanje dopuni novim odeljkom pod nazivom *Zakonodavna inicijativa za izmenu Zakona o Vojsci Jugoslavije* (Službeni list SRJ, br. 43/94), koja se odnosi na dužinu vojnog roka i pravo na prigovor savesti. Ova dopuna obuhvata sledeće teme:

I Kampanja za izmenu Zakona o Vojsci Jugoslavije – hronološki pregled aktivnosti;

II Izveštaji sa pojedinih tribina i nastupa na elektronskim medijima i

III Predlog zakona o izmenama Zakona o Vojsci Jugoslavije (tekst Predloga).

Uz YUCOM, celu ovu akciju takođe su realizovale i *Žene u crnom*, brojne nevladine organizacije u Srbiji i mreža prigovarača savesti, na čemu im se ovom prilikom posebno zahvaljujemo. Autori se posebno zahvaljuju i članovima Komiteta pravnika *mr Dejanu Milenkoviću, Dušanu Ignjatoviću i Žarku Petroviću* na pomoći u pripremi ovog drugog izdanja publikacije *Prigovor savesti kao fundamentalno ljudsko pravo*.

Izdavanje ove publikacije pomogli su i Holandska ambasada u Beogradu i *CIDA*.

Beograd, juli 2001.

S.L. – B.K.V.

FOREWORD TO THE SECOND EDITION

The September elections, the events of 5th October 2000 and the fall of the regime of Slobodan Milošević opened a new chapter in the development of our society.

Now in different circumstances the Yugoslav Army was also faced with a new role. In a politically new and democratic environment, the Army is re-examining its previous role as a factor of instability and orienting itself towards becoming a factor of stability both in the country and in the region.

The Yugoslav Lawyers' Committee for Human Rights (YUCOM) by continuing its activity regarding the full scale recognition of conscientious objection as a basic human right, has intensified its *Campaign for the Recognition the Right to Conscientious Objection and the Reduction of the Duration of Military Service*. Since mid-November 2000, within the framework of this campaign, YUCOM's expert team has embarked with an *Initiative for Amending the Yugoslav Army Law Regarding the Duration of Military Service and Recognizing the Right to Conscientious Objection*. The Campaign continued in 2001 supported by a panel discussions in a number of cities throughout Serbia and by establishing contacts with representatives the Yugoslav Army, political parties and relevant international and European organizations. The main focus of the campaign was collecting 30.000 signatures, as provided by the Federal Constitution for this Initiative to be introduced into direct federal parliamentary procedure. A large number of non-governmental organizations, citizens associations and citizens joined this

Initiative. By spring 2001, the needed number of 30,000 citizen signatures were obtained throughout Serbia. The Initiative, now in form of an official ***Proposal to Amend the Yugoslav Army Law*** was formally and symbolically presented to the Federal Parliament on May 15, 2001 - World Conscientious Objectors Day.

The activities of the Yugoslav Lawyers Committee for Human Rights, especially the *Campaign for Recognizing the Right to Conscientious Objection and Reducing the Duration of Military Service*, have resulted in the need to add a new section to the first edition of this publication under the title of *Initiative for Amending the Yugoslav Army Law Regarding the Duration of Military Service and Recognizing the Right to Conscientious Objection*. This addition consists of the following topics:

- I. Campaign for Amending the Law on Army of Yugoslavia – Chronological Overview of Activities;***
- II. Reports from panel discussions and participations on electronic media;***
- III. Proposal of the Law on Amending the Yugoslav Army Law.***

Together with YUCOM, this campaign was also realized by the *Women in Black*, numerous NGOs throughout Serbia and the network of conscientious objectors to whom we wish to express our special gratitude. Also, we wish to pay special thanks to *Dejan Milenković LL.M*, *Dušan Ignjatović* and *Žarko Petrović*, members of the Committee whose assistance was indispensable in preparing this second edition of *Conscientious Objection as a Fundamental Human Right*.

The publication of this book was supported by the Dutch Embassy in Belgrade and *CIDA*.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
342.742

ЛИЛИЋ, Стеван

Prigovor savesti / Stevan Lilić, Biljana
Kovačević-Vučo. – 2. izd. – Beograd : Jugoslovenski
komitet pravnika za ljudska prava, 2001 (Beograd :
Dosije). – 179 str. ; 21 cm

Tiraž 1000.

– Napomene i bibliografske reference uz tekst.

1. Ковачевић-Вучо Биљана

а) Приговор савести

ID=93467916